

(Γ. Διαγκούσης, Γ. Γ. Καραγεωργιάδης, Γιαν. Περγίος, Ευέλθ. Πιτσιλλίδης, Πολυξ. Λοτζιός και Σίμος Μενάρδος).

Είσαγωγή: 'Ο σκοπός που μαζωχτήκαμ' έδω είναι ύψηλός, εύγενικός κι' ώρατος. Μόνο τ'ά χρονικά όρια είναι πολύ στενά για νά σ'ας παρουσιάσω τέσσερεις ή έξι ποιητές μας διά μι'ας. 'Ισως θά τούς άδικήσουμε. 'Επειτα είμαστε και τρείς οί όμιλητές. Πάντως εύχαριστώ τόν προοδευτικό Συλλογο Κυριών για τήν τιμή που μου κάμε νά μου δώση τήν εύκαιρία νά έπικοινωνήσω μαζί σας ~~και~~ (υπόσχομαι ότι θά προσπαθήσω όσο είναι μπορετό ν' ανταποκριθώ στις προσδοκίες σας.)

'Αξίζει νά θυμάται κανείς τ'ά έργα και τίς μέρες περασμένων ποιητών. Αύτοι συνεχίζουν τήν πνευματική παράδοση του τόπου, άδιάσπαστη άπ' τόν καιρό του Εύκλου και του Στασίνου ως τόν Β. Μιχαηλίδη τό Λικέρτη και τό Ξ Ν. Νικολαίδη' αύτοι συντηρούν και δυναμώνουν τήν έθνική συνείδηση του λαού μας και τόν βοηθούν στην άνοδο. Δέν εύτύχησαν νά ίδου'ν έλεύθερο τό λαό μας για τόν όποιον έμόχθησαν, αλλά ή ποιήση, ή σκέψη κι' ή ψυχή των και ή ζωή των ήσαν 'Ελληνικές. Είμαι βέβαιος πως για τό λιτό τουτο μνήμόσυνο άγάλλονται μαζί μέ μ'ας και τό λαό μας, αίσιοδοξο'ν, έλπίζουν και πιστεύουν, όπως αύτός, ότι "τάχ' αύριον έσσειτ' ήμεινον". Αυτό υπόσχεται τό άτσάλωμα τής ψυχής του έθνους, που τό μέταλλό της σκληρ'ύθηκε στη φωτιά τών τελευταίων μεγάλων έθνικών άγώνων και στην 'Ελλάδα και στην Κύπρο.

Οί ποιητές που θά μ'ας άπασχολήσουν είχαν τόν πατριωτισμό σαν κύρια πηγή τής έμπνευσής των και κύριο σκοπό τόν ίδιο που είχεν ο λαός μας άπ' τόν καιρό τής "Αλωσης, ^{σηλ} τήν ολοκληρωτική έθνική και πολιτική μας παλιγγενεσία.

Σάν ποιητές και άνθρωποι τραγουδο'σαν ή εκλαιαν και γι' άλλες άφορμές, αλλά ως έχουμε υπ' όψη μας ότι ήσαν έμποροι, γιατροί, δικηγόροι (μέ τήν εξαίρεση του Μενάρδου δικηγόρου αλλά και φιλόλογου) κι' είχαν τήν ποιήση μάλλον σαν πάρεργο, μολονότι ο πατριωτισμός ήταν βίωμά του.

'Ακολουθώντας τους λοιπόν δεν θά σ'ας άνεβάσουμε στις κορυφές του 'Ελικώνα. Οί ποιητές μας είναι εύτυχείς άν καθισμένοι στους πρόποδες ή κλανώμενοι στις δροσερές

πλαγιές του άναπνέουν "τήν ζωογόνον . . . αὔραν τήν ἐκ τῶν ἀθαυάτων αὐτοῦ κορυφῶν ἐπιπνέουσαν" ὅπως ἔγραφεν ὁ Καραγεωργιάδης. Καί τοῦτο ἀληθεύει γιά ὅλους, κλήν ~~του~~ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ μας Σ. Μενάρδου.

Μά κι' ἄν τό τόξο τους δέν φθάνει μακριά, τοὺς μνημονεύουμε μ' εὐγνωμοσύνη, γιατί κι' ἔτσι γιά μᾶς εἶναι οἱ δεκτές, φορεῖς καί μεταλαμπαδευτές τῆς πνευματικῆς δάδας, καί μέ τό παράδειγμά τους μᾶς βοηθοῦν νά φτάσουμε ἑκεῖ, πού δέ μᾶς ἄφησε νά φθάσουμε ἡ σκλαβιά τῶσων αἰῶνων.

Γεώργιος Διαγκούσης (-1907)

Κασιώτης, σπούδασε γιατρός πῆγε καί στήν Εὐρώπη καί τό 1882 ἐγκαταστάθηκε στήν Λεμεσό γιά 25 χρόνια, πέθανε στήν Ἀθήνα.

Ἀπό τήν "Ἀλήθεια" (25/5/1907) χαρακτηρίζεται ἔξοχος γιατρός, ἐντιμότετος πολίτης καί "κοιητής γλυκύτατος κι' ἐνθουσιώδης". Τάβθρα του πού δημοσίευε στήν Ἀλήθεια "ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως" κι' ἦσαν φωτεινές σκέψεις ἀτροφιλοσόφου.

Συνωφρωμένος πάντα καί κατηφής, ἀλλά ψυχῆ γνήσια κοιητική πού παλλόταν μέ ἰσχυροῦς λυρικούς κραδασμοῦς μπροστά σέ κάτι ὠραῖο καί ὑψηλό, ὅπως ἡ ἰδέα τῆς πατρίδας. Μέ γοητευτική ἀπαγγελία παρουσίαζε τοὺς στίχους του γραμμένους σέ ἄψογη (σχεδόν) δημοτικῆ ἀρμονικῶς καί ξελαγαρισμένους. Ὁ μ. Εὐγένιος Ζήνων, ὁ λιγερόφωνος ρήτορας καί βαθύβουλος στοχαστής δικηγόρος τῆς Λεμεσοῦ, μιλεῖ γιά τή γοητεία τοῦ Διαγκούση μ' αὐτά τά λόγια: "Ἦτο ὁ θελκτικώτερος ὀμιλητής ὅλων μας" σαγήνη ἦτο ἡ λαλιά του καί μελίρρυτος ἡ χάρις τοῦ λόγου του".

Ἡ τεχνοτροπία του στήν ποιήση (ὅλα τά ποιήματά του ὅσα τυπώθηκαν μέ τή φροντίδα καί πρόλογό τοῦ Ε. Ζήνωνος εἶναι 16. ἀλλά δέ βρῆκα), γλῶσσα καί τεχνική τοῦ στίχου ἀλλά καί κάποιος ρομαντισμός ~~εἶναι~~ ^{εἶναι} θυμίζον Βαλαωρίτη στά λυρικά του. Νά π.χ. ἡ νοσταλγία τοῦ χωριοῦ του (Ἀγία Μαρίνα τῆς Κάσου) ἀπό τό Wiesbaden ^{ἐν Ἑσθίας} "Θυμοῦμαι σου δέν σέ ξεχνῶ, χωριό μου ἀγαπημένο". Σάν ἄγιο σ' ἔχω φιλαχτό μέσ' στήν καρδιά κρυμμένο".

Ἡ κοιητική εὐχέρεια πούχε φάνηκε δυό φορές. Τή μιὰ, ὅταν προσφώνησε στή λέσχη τόν Μαρτσούκα ^{τῶν ἐθνικῶν χιλιῶ ποιητικῶν} μέ τούτους τοὺς αὐτοσχεδῶνους στίχους: "Καλῶς μᾶς ἦλθες, Κύκνε μου, μέ τᾶσπρα σσουσ φτερὰ ἀπ' τᾶγια κι' ἀλησιμόνητα Ἑλληνικά νερά" καί τήν ἄλλη μόλις εἶδε τό Π. Νιρβάνα, ^{μέ σπουδῆ} γιατροῦ τοῦ "Ν. Μιαούλη", πού ἐπισκέφθηκε τό 1906 τή Λεμεσό. "Ἀρχισε ν' ἀπαγγέλλη

στίχους για τὰ κατορθώματα τοῦ Ἑλλην. Στόλου στὴ θάλασσα τῆς Κάσου μέσα στὸν ἀγῶνα τοῦ 21. Ἄλλὰ καὶ σὰν καλύτερα δείγματα τῆς μουσικῆς του λύρας θὰ ἤθελα ν' ἀπέγγελλα ἐν ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημά του "Στοὺς ναῦτες" κι' ἄλλο ἀπ' τ' ἄλλο του ποίημα "Τὸ κατάρτι κι' ὁ λοστρόμος". Δυστυχῶς ὁ χρόνος δὲ μᾶς παίρνει. Ἀρκοῦμαι μόνο στὸ τελευταῖο μέρος ἀπ' τὸ λυρικώτερό του ἔπος "Τὰ χελιδόνια καὶ τὸ γράμμα τῆς μάνας", ποῦγραψε ἓνα ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ ποιητῆς γιὰ τὸ θάνατο τοῦ "μονάκριβου" γιοῦ του τελειοφοίτου τῆς ἰατρικῆς καὶ ποῦ σπάρραξε τὴν καρδιά τοῦ ποιητῆ. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα συγκινητικά, ὁ γιὸς ἀπαντᾷ ἀπ' τὸν τάφο του στὰ χελιδόνια, ποῦ πῆραν τὸ γράμμα τῆς μάνας στὸν πεθαμένο της γιό, μὲ τοῦτα:

"Κι' εἰς τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνοιξῆς ποῦγυρα μοναχό μου
χωρὶς πατέρα ἢ ἀδερφές ἢ μάνα στὸ πλευρό μου
Ὀλίγ' ἀπὸ τοῦ κήπου μας τριαντάφυλλα

τά πιὸ δροσῶτά του ἄνθη

νά στέλλουν οἱ ἀδερφοῦλες μου μὲ τὸν πρῶτο ποῦ θάρθη.
Σὲ κάθε φύλλο ὅλο φιλιὰ τῆς μάνας μου νά βρῶσκω.
Τόσ' ἄλλ' ἀπὸ τ' ἀδέρφια μου, τὰ δάκρυα τοῦ παπᾶ μου
γιὰ ν' ἄν' αὐτὰ στὴν ξενιτεῖά γλυκειὰ παρηγοριά μου".

Τὸ βᾶρος τῆς συμφορᾶς γιὰ τὴν εὐαίσθητη καρδιά τοῦ πατέρα ἦταν ἀβάσταγο. Κάτι, λές, τὸν τραβοῦσε σὰ μαγνήτης νά πάη στὴν Ἀθήνα καὶ νά γύρη κι' αὐτός δίπλα στὸ μονάκριβό του γιό κάτω ἀπὸ τὰ κρᾶσινα φυλλώματα τοῦ νεκροταφείου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἰωάν. Γ. Καραγεωργιάδης (1842-1928)

Γιατρός κι' αὐτός, ποῦ σπούδασε στίς Ἀθήνες καὶ στὸ Παρίσι ἀλλὰ πολυμαθέστατος καὶ πολύγλωσσος. Τὸν γνώρισα νεαρός καθηγητῆς ἐγὼ καὶ θαύμασα τὴν πολυμαθειά του. Μπορεῖ νὰκανε ἐπιστημονικὲς ἰατρικὲς ἀνακοινώσεις σὲ συνέδρια κορυφαίων Εὐρωπαϊκῶν ἰατρῶν καὶ νὰ τιμῆθηκε σὰν "Μέγας Διδάσκαλος" τοῦ Τεκτονισμοῦ ἢ Δήμαρχος γιὰ 14 χρόνια τῆς Λεμεσοῦ ἢ σὰν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ὑγεία τῆς πόλης μὲ πολλὰ παράσημα, ἀλλὰ στὴν ποίησή του τὸ κυριώτερο χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ πατριωτικὴ ἐμπνευση συνοδευομένη καὶ ἀπὸ κάποιον καθιασμένο ρομαντισμό. Τέτοιος φαίνεται στὸν ^{τέμε} "ποιήσεις λυρικαὶ καὶ μεταφράσεις", μεταφράσεις ἀπ' τοὺς κορυφαίους Ἀγγλους, Γάλλους, Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς. Μεταφράσεις ὅμως σὲ μιὰ γλῶσσα γριὰ φκνασιθωμένη κι' ἀσημομούρα γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ Μαβίλη. Ἀπ' αὐτές τὸ μόνο ποῦ ξεχωρίσαμε ἀξιόλογο εἶναι ἡ ἐπιγραφή στὸ ⁶ κἀθίσμα τοῦ Goethe μέσα στὸ δάσος ὅπου ξεκουραζόταν. Ἐπιγράφεται "Γαλήνη".

Ἐφ' ὅλων τῶν λόφων σιγή"
 Εἰς πάντα τὰ ὕψη πνοή
 Μόλις κἄν ψιθυρίζει.
 Στὸ δάσος σιγοῦν τὰ πτηνά.
 Περίμενε χρόνον τινα;
 Γαλήνη καὶ σέ προσεγγίζει.

Ἐπειδὴ πράγματι ποιητικὴ σύνθεσιν με ὑποβλητικὴς εἰκόνες καὶ μᾶς θυμίζει τὴν ἄλλη εἰκόνα τῆς "Γαλήνης" τοῦ Σολωμοῦ, ποὺ συντέθηκε ἀπὸ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ Ἑφτανησιώτικου περιβάλλοντος, τῆ θάλασσα καὶ τὴν ἀμρογιαλιά, ἀλλὰ με τὴν ἴδια δυνατὴ ἐντύπωση καὶ μάλιστα με πῶ λίγα λόγια. Τὰ μεγάλα πνεύματα συναντῶνται βλέπετε.

Με τὴ γλῶσσα ὅμως καὶ τοὺς στίχους καὶ τὸ ρωμαντισμὸ τοῦ ὁ Καραγεωργιάδης ἀνήκει στοὺς ὀπαδοὺς τῆς καλιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς Σούτσους, Παράσχους κλπ. Ὁ ἴδιος εἶναι καὶ στὰ "Ἐμμετρά του" καὶ λιγώτερο ἀκόμη λογοτέχνης στὰ πεζά.

Ἡ πῶ ἀξιόλογη τοῦ δημιουργία εἶναι τὸ ἐπικὸ τοῦ δράμα "Ἡ Κύπρος δούλη" ποὺ τὸ σύνθεσε κατὰ μίμηση τοῦ "Χίος δούλη" τοῦ δασκάλου καὶ φίλου τοῦ Θεόδ. Ὀρφανίδη. Καρπὸς τῆς ἐθνικῆς του φιλοτιμίας ἀποτελεῖ "μίαν σελίδα - ἐνδοξη θά προσθέταμε- τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας ὑπὸ τοὺς Ναῦτας". Ἡ ὑπόθεση εἶναι ἀξιόλογη. Τὸ 1192 οἱ Κύπριοι Ἕλληνες ἀδράχνουν τὰ ὄπλα γιὰ νὰ διδάξουν τοὺς κατακτητὲς Φράγκους νὰ φέρωνται ἀνθρωπινώτερα. Καὶ τὸ κατῴρθωσαν. Οἱ Λουζινιανοὶ ποὺ τοὺς διαδέχθησαν ἔδειχναν πῶ πολὺν σεβασμὸ στοὺς Ἕλληνας τῆς Κύπρου. Εἶναι ὅμως τόσα τὰ μειονεκτήματά του, ὥστε, καὶ νὰ μεταφρασθῇ στὴ σύγχρονη Δημοτικὴ, εἶναι ζήτημα, ἂν μπορῇ ν' ἀνεβασθῇ στὴ σκηνὴ. Θάθελε ξαναφινάξιμο. Που καὶ ποὺ μόνον διαφαίνεται ἀγνὸς λυρικὸς, σέ περιγραφές φυσικῶν καλλονῶν καὶ μιὰ φιλοσοφικὴ ἐνατένιση τῆς ζωῆς, ποὺ κλαισιώνει με φιλοσοφικὲς σκέψεις τῆ δράση τῶν προσώπων τοῦ δράματος. Ὁ ἔρωτας τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπανάστασης με τὴν κόρη τοῦ Ἀρχοντα τῆς Κύπρου ἔχει ἀρκετὰ τῆ θέση του, ἀλλὰ ἡ κυρίαρχη ἰδέα εἶναι ὁ πατριωτικὸς πηγὴ ἠρωτισμοῦ γιὰ τοὺς Κυπρίους.

Γιάννης Περδῖος (1882-1930)

Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ "Ἕμνου τῆς Κύπρου". Ἀλλὰ ἡ πατριωτικὴ του πνοὴ δέν χύνεται μονάχα σέ ἠρωτικοὺς καὶ λυρικοὺς μῆξί στίχους γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Κύπρο καὶ τὰ διαλεκτὰ των τέκνα, παρά παίρνει κάποτε, καὶ πολὺ συχνότερα, τὴ μορφή ὀργίλης καὶ καυστικῆς σάτιρας. Ἡ γνήσια ποιητικὴ του

φλέβα τόν ανάγκαζε νά ξεχνάη τά Νομικά, πού σκούδαζε στή Γενεύη (Κυπριακός Φύλαξ) καί νά ζητᾷ ποιητικά ἐντελβάτς στά Ἑλβετικά δάση.

Πολύ νωρίς πρόβαλε τήν Κύπρο στήν Εὐρώπη μέ γαλλόφωνα ποιήματα "L'île de Chypre". Τό "Au drapereau philhellene", πού τό ἀφιέρωσε στόν Κλεμανσώ, τοῦ ἐξασφάλισε τήν ὑψηλή ἀνάγνωση. Ὁ Κλεμανσώ τοῦ ἔστειλε τήν κάρτα του. Ἀλλά τό πιό ὄρατο του γαλλικό εἶναι κείνο πού ἀπάγγειλε μπροστά στόν τάφο τοῦ περίφημου φιλέλληνα Eynard καί πού συγκίνησε βαθύτατα τοὺς συγγενεῖς τοῦ μεγάλου νεκροῦ καί τοὺς παρισταμένους Ἕλληνες μέ τήν Κατακλιεῖδα: "Grecs, son corps est ici mais son ame est en Grece".

Τελειόφοιτος ἀκόμα τῆς Νομικῆς ἐξέδωσε τήν "Κυπριακή Μούσα" καί τό 1916 καί 1917 δύο τόμους τῆς "Σχολικῆς Μούσας". Μέ στίχους πού ρέουν ἀνετα καί σέ γλώσσα ἀπλή λαϊκή ξανάβει στίς καρδιές τοῦ λαοῦ μας καί στίς νεαρές μαθητικῆς καρδιές τήν ἀγάπη τῆς πατρίδας.

Μά ἡ ὀριμότητά του δέν ἀργεῖ νά τοῦ δείξη πῶς τό ξάναμμα τῆς Φατρωτικῆς φλόγας ἢ ἡ κάθαρση ἢ ἡ ἠθική τῆς Κοινωνίας μας, πού τᾶκανε σάν πνευματικὸς ἄνθρωπος σκοπὸ τῆς ζωῆς του, δέν κατορθώνονται μέ ὕμνους, ἐνθουσιώδεις καί προτροπές μόνον. Χρειάζεται κάτι πιό ὀραστικό. Τό 1911 ἐκδίδει τό "Μαστίγιον", ἕμμετρο δεκαπενθήμερο σατιρικό φύλλο πού κράτησε γιά 19 χρόνια, ὡς τό θάνατό του, τό 1930. Μέσ' ἀπὸ τίς σελίδες του παρελαύνει ἡ ζωὴ τῆς Κύπρου καί τῆς Ἑλλάδας. Μά καί τὰ παγκόσμια σοβαρὰ γεγονότα καί πρόσωπα τόν ἐνδιαφέρουν. Πόλεμοι, θάνατοι μεγάλων ἀνδρῶν τῆς πολιτικῆς, τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τέχνης. Ὁ ἐθνικὸς διχασμὸς ἐπὶ Βενιζέλου/Κων/τίνου ἢ μεγαλύτερη συμφορὰ τοῦ ἔθνους μας στά τελευταῖα χρόνια, ἡ μικρασιατικὴ καταστροφή κλπ. κλπ. Κλαίει ἢ χαίρεται καί πολύ συχνά "μαστιγώνει" κάθε ἀπρέκεια καί κάθε ἀδικία ἀπ' ὅπου κι' ἂν ἐκδηλώνεται. Τό "Μαστίγιον" δικαιώνει τόν τίτλο του. Καρδιά πάλι εὐαίσθητη καί γεμάτη ἀγάπη συγκλονίζεται μπροστά σ' ἓνα τυφλὸ ὄρφανὸ καί βάζει τὰ ἐξῆς θεσπέσια μ' ἐπιγραμματικὸ τρόπο στό στόμα τοῦ μικροῦ τυφλοῦ:

"Ἄν εἶχα τῆς γῆς ὅλα τὰ καλάτια,
Θά τᾶδινα, γιά νάχω κι' ἐγὼ μάτια
Κι' ἂν εἶχα πάλι μάτια ζηλευτά,
Γιά νάχω μάνα, τᾶδινα κι' αὐτά."

ἀπλοῦ, μελωδικοῦ θλιβεροῦ τόνου, πού σέ κάνουν νά δακρῦζης. Ἄλλοτε πάλι τό "Μαστίγιον" "κροταλίζει", ὅταν τό παιδί τοῦ ἥρωα Σάξου διώχεται ἀπὸ τό "Παγκύπριο Γυμνάσιο" γιά

τό είσιτήριό του. "Ακουσαν όμως οί Λεμεσιανοί τό κροτάλισμα, ἐνήργησαν ἐράνους καί τό παιδί ξαναγύρισε στό σχολειό του. Κι' ἐνώ ψάλλει τόλοκαύτωμα τῆς Μαρίας τῆς Συγκλητικῆς, πού τήν ἀποκαλεῖ Ζάν ντ' "Αρκ τῆς Λευκωσίας, κτυπᾷ ἀνελέητα τούς νέους πού κυλιοῦνται στό βουῦρκο μιᾶς αἰσχρᾶς ἡδονιστικῆς ζωῆς χωρίς νά φτερώνεται ἡ ψυχὴ των γιά τᾶ ὕψη.

Καί τόσο μανιάζει κάποτε πού "δέν ψάλλει, ἀλλά βρυχᾶται καί στούς τυράννους ρίχνεται μέ ὀρμηὴ καί τούς χτυπᾷ σά γίγας καί χτυπᾶται καί σῶζει τῆς πατρίδος τήν τιμῆ".

Αὐτά λέγει γιά τό Γεώργιο Σουρῆ ὁ Σουρῆς τῆς τῆς Κύπρου, τόσο ταιριαστά ὅμως καί γιά τόν ἴδιο τόν Περδίο. Ὁ Σουρῆς ἀναγνώριζε μέ στίχους του τόν Περδίο σάν ἄξιο σατιρικό, κι' εἶχαν μάλιστα καί στενές οἴκογ. σχέσεις.

Συνειδητῆ καί χωρίς κακία ἡ σάτιρά του, τίμια καί συνεπῆς ἐφθανε κάποτε καί τᾶ ὄρια τῆς καθαρῆς εὐθυμολογίας χωρίς καμμιά ἰδιαίτερη αἰχμῆ:

"Αὐό ραββῆνοι μιᾶ φορά
μέσ'στά χεῖλη φιληθῆκαν.
Πλὴν κι' οἱ δύο —τί συμφορά!
Παρευθύς φαρμακωθῆκαν.

Τό ἐπίγραμμα αὐτό, ὅσο κι' ἂν εἶναι ὀρθικό, περικλείει μόνο τήν ὀγνή πρόθεση νά προκαλέση τό γέλοιο" τίποτε παραπάνω. Αὐτό κάνει ὅποιος ἔχει λεπτὴ αἴσθηση τοῦ χιούμορ καί διαθέτει λίγο πνεῦμα.

Τό "Μαστίγιον" "δέν τό ἀντάλλασε μέ βασιλικόν σκῆπτρον". Γι' αὐτό καί γιά τῆ "Νέα Σχολικὴ Μοῦσα" πού τό 1931 ἐγκρίθηκε ἀπό τό Ἐκπαιδευτικὸ Συμβούλιο γιά σχολικὴ χρῆση, ὅπως καί γι' ἄλλα του ἔργα, ἀξίζει νά τόν τιμοῦμε.

7 Πνεῦμα εὐρὴ καί φιλελεύθερο. Πατριωτισμὸς ἄδολος, γνήσια ποιητικὴ ψυχὴ καί ἀνθρωπισμὸς μαζί ἀνώμεικτα χαρακτηρίζουν τούς σκληροὺς ἀγῶνες του γιά τᾶ ἰδανικά του, τό μεγαλεῖο τῆς πατρίδας καί τήν κάθαρση τῆς Κοινωνίας.

Τᾶ ἰδανικά αὐτά τᾶ ὑπρέτησε πιστά ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του. Ἡ ἄτροπος τοῦκοψε τό νῆμα τῆς ζωῆς ἀπροσδόκητα κι' ἀνώθυνα εὐτυχῶς. Μά τό ἔργο του μένει ἀκέραιο.

Εὐέλθων Γ. Πιτσιλλίδης (1887-1995)

'Ανάλογα ἦταν ὁ βίος κι' ἡ δράση κι' ἡ ποίηση τοῦ Λεμεσιανοῦ σατιρικοῦ Ἀρμάνδου ἢ Κων/τίνου ἢ

αὐτοῦ ἐπίπλεον

Εὐέλθοντα Πιτσιλλίδη. Τοῦ ἄρεσκαν ὁμως καὶ τὰ ὄραϊα ἠμμένα καφίτικα λουκάνικα, τὸ φίνο Κυπριώτικο κρασί καὶ τὸ τραντάφυλλο στὸ πέτο τοῦ σακακιοῦ του. Φύση εὐθυμη, προικισμένη μ' εὐφυΐα, ἐτοιμότητα κι' εὐγλωττία, ἔτερπε, ἀλλὰ καὶ δίδασκε τοὺς Λεμεσιανούς καὶ τοὺς χωρικοὺς μὲ τὴν "φωνή τοῦ χωριάτη" καὶ τὰ "Εὐαγγέλια" καὶ "Δυσαγγέλια" του στὸ "Λαϊκὸ βῆμα" του (1933 καὶ 1944-1955). Ἦταν ἀναγνωρισμένος καλὸς ρήτορας σ' ἐθνικοὺς ἢ ἄλλους ἑορτασμοὺς καὶ στίς ἐκλογικὲς συγκεντρώσεις. Τοῦ ἀναγνώριζαν ἐπίσης καὶ τὸ χάρισμα τῆς δροσερῆς καὶ ὄχι πικρόχολης σάτιρας, ἃς ἦταν κάποτε καὶ τσουχτερή.

"Σ' ὅσους ἀρέσει νὰ γελοῦν μ' ἀνοιχτοπαρδοσύνη·
σ' ὅσους δὲν ἔχουν μέσα τους μῖσος, χολή κακία.
Εἰς ὅσους ἔχουν στήν καρδιά ἄπληρη καλοσύνη
καὶ συγχωροῦν καὶ λησμονοῦν τοῦ κόσμου τὴν κακία.
Εἰς ὅσους δὲν θυμώνουνε, ὅταν τοὺς σατιρίζω,
τὰ φτωχικὰ τραγούδια μου μ' ἀγάπη τοὺς χαρίζω."

Ποίηση ἀπλή ἀλλὰ εἰλικρινής. Ὁ Πιτσιλλίδης δὲν ἔχει ἀξιώσεις μεγάλου ποιητῆ, ὅπως δείχνει στὸ "Ὁ Θρήνος τοῦ Πηγάσου", ἀλλὰ δεχόταν μ' αὐταρέσκεια τὴν προσφώνησή μου "Γειά σου Σουρῆ τῆς Κύπρου".

~~Συμπλήρωνε~~ ὁμως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Περδίου (1930) τὸ κενό, πούμεινε, ὁ "Ἐδσκιος Πεύκης" σὲ μεγάλο μέρος.

Τόν ἐνδιέφεραν κι' αὐτόν, ὅπως ἐκεῖνον, ὅλα τὰ θέματα. Καὶ σὲ γλῶσσα τὴν κοινὴ Δημοτικὴ ἔγραφε στίχους πού ρέουν καὶ καθαρόφωνους. Κάποτε ἔγραφε καὶ στήν Κυπριώτικη διάλεκτο. Ἐξαίρεση μόνον ἀποτελεῖ καὶ ~~ἴδιο-~~μορφικὴ δική του ἡ γλῶσσα τῶν "Εὐαγγελίων" καὶ "Δυσαγγελίων", ποιημάτων, πού ἡ γλῶσσα τους εἶναι συμβατικὴ, γιατί λυμαίνεται, γιὰ σκοποὺς παρωδίας, τὴ γλῶσσα τῶν ~~ἡρώων~~ *εὐαγγελίων*, ~~ἡρώων~~, ἐπειδὴ αὐτὸ ἐξυπηρετεῖ ἔκτακτα τόν σκοπό του: νὰ σατιρίσει καὶ νὰ προκαλέσει μαζί τὴ θυμηδία καὶ τὸ γέλιο. Δὲν εἶναι ὁμως αὐτὰ παρὰ "παρωδία ~~ποιήσεως~~". Ἀπὸ τῆ συλλογῆ τοῦ 1935 "Σατιρικά ποιήματα" ἀξίζει ν' ἀπαγγελθῆ τὸ *πρῶτο* "Λεμεσιανὴ ἀριστοκρατία" Ὁ ποιητὴς δέχεται "ἐξ οἰκείων τὰ βέλη, γιατί ὁ πατέρας του ἦλθε νέος μὲ κοδήνα στὴ Λεμεσό, γιὰ νὰ μάθῃ "Ἐσαγγάρης", ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς ἱστορεῖ στήν αὐτοβιογραφία του.

Ἀπὸ τῆ δεύτερη συλλογῆ τοῦ "Σκλάβο Ἑλλάδα" (1941) ὁ νομικὸς ἐθελοντῆς πολεμιστῆς τοῦ 1912-13 εἶναι ἡ χρονιά τῆς Γερμανικῆς Κατοχῆς — κλέκει τόν ὕμνο στὸν "Ἐφρουρό τῆς γαλανόλευκης" (N' ἀπαγγελθῆ). Τὰ προφητικὰ λόγια τῆς Ἀθηνῆς στὸ τέλος τοῦ πολέμου, σαρκώνονται.

Ἡ Ἀθηναία σ' ἔν ἄλλο ποίημα καλεῖ τὸν φρουρό ν' ἀναστηθῆ καὶ νὰ ξαναστήσῃ "τῶν σημαίων τ' ἀστέρι" στὴν πρώτη του θέση, ὅπως κι' ἔγινε.

Σίμος Μενάρδος (1872-1933)

Δρ. Φιλολογίας καὶ Νομικῆς, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. "Ὀλη ἡ ζωὴ κι' ἡ δράση του γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ ἀνοδο τῆς Πατρίδας.

"Σ' ἓνα νησί γεννήθηκα, πού τάγαποῦν οἱ Μοῦσες,
Μὰ δέν τό ξέρω· μ' ἔσκιαζε ἡ σκλαβιά - βραχνᾶς κρυφός.
Ἦρ' Μυτυλήνη ἐλεύθερη, καὶ σύ θά μ' ἀγαποῦσες;
Τώρα ἂν σέ δῶ, θά μοῦ φανῆ πῶς ξαναβλέπω φῶς" (ἔγραφε τό 1912)

Εἶναι τό φῶς τῆς νέας ^{ἐλεύθερης} ζωῆς καὶ τό φῶς πού στέλλει ἀπό τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἡ Σαπφώ κι' ὁ Ἀλκαῖος καὶ ὁ Πιττακός καὶ πού ὁ Δ. Βερναρδάκης, ὁ Ἀργύρης Ἑφταλιώτης καὶ Μυριβήλης τό συνεχίζουν.

Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐξαιρετικὴ προσωπικότητα πού σάν μελετηθῆ ὅλο τό ἐπιστημονικὸ του ἔργο ἡ κοινωνικὴ καὶ ἔθνικὴ του δράση καὶ ὁ ἄσκιλος ἀνθρωπισμός του θά φανῆ πῶσο δίκαια μπορεῖ νὰ περηφανεύεται ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Κύπρος μας γι' αὐτόν. // Ἀλλά θά τὸν κυτάξουμε σάν ποιητῆ. Ὁ Σ. Μενάρδος δέν ἦταν ἐρασιτέχνης ποιητῆς σάν τοὺς προηγούμενους ἦταν καθαυτὸ ποιητικὴ ψυχῆ, καλλιτέχνης τοῦ λόγου, πού καὶ στά πεζὰ του λάμπει ἡ εὐρυθμία, ἡ μουσικότητα τῆς φράσεως, ἡ λιτότητα, ἡ σαφήνεια· λυρισμός χωρὶς τὴν μονότονη αἰσθηματολογία καὶ φλόγα χωρὶς ρητορισμούς. Εἶναι ἀπό τοὺς καλύτερους νεοέλληνες ^{stylistes}.

^{καὶ Νομοτεχνία,} Στὴν κοίτησὶ του συνδύαζε ἐπιστήμη καὶ Τέχνη, ^{καὶ Λογοτεχνία.} Φιλολογία, ὅπως οἱ Ἀξανδρινοὶ ποιητές. Οἱ λαογραφικὲς του μελέτες (Κυπριώτ. τραγούδια κυρίως) τὸν ἐπεισαν ὅτι ἡ καλαισθησία τοῦ λαοῦ μας, ἡ ψυχὸσύνθεση καὶ νοοτροπία του συνεχίζεται ἀνάλλαξη. Γι' αὐτό ἀσχολήθηκε μέ τὴν Νεοελλ. Λογοτεχνία καὶ στὴν Ὁξφόρδη, καὶ στίς Ἀθῆνες καὶ στό Λονδίνο σάν καθηγητῆς τῶν Πανεπιστημίων.

"Ὀγκον ἐργασίας δέ μᾶς ἔφησε - "Μέγα βιβλίον, μέγα κακόν" - ἀλλά ὅ,τι πραγματεύθηκε ἔχει τό χαρακτῆρα τοῦ τέλειου. Προτιμοῦσε τό ποιόν ἀπό τό ποσό. Καὶ στὴν κοίτησὶ του μανία του ἦταν ὁ τέλειος στίχος. Ἀδιάκοπα ^{ὄκν} τονε ρίνιζε. Γι' αὐτό στὸν "Στέφανο" ἔμβλημα ἔχει τό "Πίδακος ἐξ ἱερῆς ὀλίγη λιβάς, ἄκρον ἄωτον" τοῦ Καλλιμάχου. Ἡ ἠχητικὴ τοῦ στίχου, ἡ ἀκουστικὴ τοῦ λόγου, εἶναι αἰσθητικὸ στοιχεῖο πολῦτιμο. Ἀπάγγελλε τὸν στίχο συχνά,

νά τόν άκούη τό αύτί καί κυνηγοῦσε πάντα τήν εύφωνία. Αύτή ή μουσικότητα συνδεμένη μέ λεπτή συγκίνηση καί βαθύ στοχασμό μάς δίνει στίχους άσύγκριτους πολλές φορές. Οί ώραίοι στίχοι του άποπνέουν κάποτε μιá γλυκειά μελαγχολία γιά τίς άσκήμιες τής ζωής, τήν κακία καί τά όλέθρια πάθη τών ανθρώπων.

"Καλημερούδιασας, στρουθιά του κήκου χαϊδεμένα!
Μ' έμαθε ό σκίνος νά ξυπνώ ν' άκούω ένα σκοπό,
πουλλιιά, κι' αύτή τήν ήμερη λαλιά χαρίστ' έμένα.
Τόσ' άπ' ανθρώπους βάρβαρα θ' άκούσω - καί θά πώ".

καί πάλι:

"Κεχχχ Θεού χαρά άποξύπνησε τήν πλόση, που έκοιμάτο
καί λούζονται όλα μευ' στό φώς. Κολώνες μιá καί μιá
μόν' άκου! πάλι θάναψε κραιπάλη τών κομιάτων.
Πόση όμορφιά τριγύρω μας κι' έντός μας άσκημιά!
Σ' ένα έρωτικό τετράστιχο καταλήγει μέ τόν ^{λυμύτατο} στίχο:

"Καί τά φιλιá στá χείλη μας έγλυκοκελαδοῦσαν"
καί ένα άλλο, που άριστοκρατικά ντύνει ένα βαθύ φιλοσοφικό
στοχασμό, τοκλεινει μέ τόν στίχο: "Μυστήριο είν' όχι ό
θάνατος" μυστήριο είν' ή ζωή".

Τά θέματα τών "Έπιγραμμάτων" του είναι ποικίλα,
όσο μπορεί νάβαι οι στιγμές που προκαλοῦνε τόν ποιητή.
Έξέδωσε 50 όλα-όλα.

Τό έπιγραμμα είναι τεχνικώτατο ποιητικό είδος,
που τό τελειοποίησαν οι Άλεξανδρινοί (250 π.Χ. - 50 μ.Χ.).

Άρετές του είναι ή συντομία, ή συμπύκνωσή -"τό γάρ άθροῦτερον
ήδιον" (Άριστοτ.) -καί δυό έως δέκα τό πολύ στίχοι τό
άρκεῦν" όχι πιο πολλοί, όπως στα έπιγράμματα του Σιμωνίδη.
Μάλιστα όσο μέ πιο λίγα πής πιο πολλά, τόσο πιο μεγάλη είναι
ή έπιτυχία τους. Μοιάζουν τά έπιγράμματα μ' εξαίσια χρυσά
νομίσματα ή μέ πολύτιμους καλοδουλεμένους δακτυλιόλιθους, που
σοῦ προσφέρουν μιá στιγμιαία χαρά, όταν τά ίδής, μά πολύ έντονή
Άληθινά, δέν υπάρχει τετράστιχο του Μενάρδου, που νά μή σοῦ
δίνη αύτή τήν άπόλαυση.

Η λεπτή του καλαισθησία φαίνεται καί στην έρμηνεία
των ποιητών. Εκεί δέν τόν έννοιαζε τόσο ^{τό} τί λέει ό ποιητής
όσο τό πώς τό λέει, πώς κραδαίνεται ή λύρα του καί τί χρώμα
έχουν οι ήχοι της. "Ηθελε νά μεταδώση στους σπουδαστές τά
κινήματα τής ψυχής του ποιητή τήν ώρα τής δημιουργίας του.
Ζητοῦσε νά κάνη τήν ποίηση βίωμα των σπουδαστών μέσο του
ποιητή. Μέ βαθειά εύγνωμοσύνη αναθυμῶται ό όμιλητής τίς
υπέροχες αναλύσεις ποιητών, που μάς έφερναν κάποτε σ' άληθινή
έκσταση μέ τήν έξαρσή τους. "Η ποίηση είναι πάντως, έλεγε,
ή εκλεκτοτέρα του πνεύματος άναψυχή". Η άξία τής ποίησης
βρίσκει μέσα στην ίδια τήν ποίηση, σαν ώραία τέχνη

Τό γλωσσικό του "Πιστεύω" στηρίζεται στη σοφή παρατήρησή του ότι οι άρχαιοι υπότασσαν τή γλώσσα νά υπηρετή τήν ποίηση καί τή ζωή κι' όχι τάντίστροφο. Άκολουθεῖ τή μεσότητα τῶν δύο φερῶν πού κατά τόν Ἀριστοτέλη εἶναι ἡ ἀρετή. Οὔτε μέ τοῦς μαλλιαροῦς ἐξτρεμιστές συντάσσεται οὔτε καί μέ τοῦς σχολαστικοῦς "ἀρχαιοπινεῖς" προγονόπληκτους. Γιά τόν σκοπό τῆς ποιητικῆς του τέχνης κατέχει τό μυστικό τοῦ ἀνθολόγου, τῆς μέλισσας πού τρυγάει τό μέλι. ^{καί τῶν ἀρδασῶν.} Αὐτό τό μυστικό τό κατέχει πραγματικά.

Στόν "Στέφανό" του, συλλογή ἀπό μεταφράσεις ἑκατόν ἀρχαίων λυρικών μέ τό μυστικό αὐτό τοῦ καλλιτέχνη μᾶλλον, πού τόν βοηθοῦσε καί ὁ ἐπιστήμονας Μενάρδος βρήκιν ἐκτακτους καί πρωτόφαντους μεταφραστικούς τρόπους. Τῆς ταραγμένης κινούμενης ψυχῆς τήν ἐνέργεια τήν ἐξέφραζε μέ τό πιό κατάλληλο ρήμα. ^{καί} μέ τό πιό ταιριαστό ἐπίθετο ἢ τήν κατάλληλη λέξη καί φράση, κατά προτίμηση λαϊκή φράση, μᾶς φέρνει σ' ἄμεση ἐπαφή μέ τήν ψυχή τοῦ ποιητή. Ἡ μετάφραση αὐτή εἶναι μετεμψύχωση, μετενσάρκωση τοῦ ποιητή ^(Wilamowitz) Πίστευε πώς "μετάφρασις ἀψυχῶς τοῦ ποιητοῦ δέν εἶναι ζῶν ὕδωρ, ἀλλά βουρκός".

Γι' αὐτό σαρκάζει ἐάντια σ' ἓνα γυμνασιάρχη πού μετάφρασε τή "Γαλάτεια" τοῦ Θεοκρίτου καί ἔβαλε στό στόμα τοῦ ἀσκητομοῦρη Κύκλωπα τοῦτα: "Μή φεῦγε με, Γαλάτεια, ὡς ἄσχημον κλπ.". Κι' ἐνῶ ὁ Θεόκριτος γι' ἀστεῖο χρησιμοποιεῖ ~~δωρικά~~ τῶν χωρικών ὁ γυμνασιάρχης μεταμόρφωσε τόν γελοῖον τσουρουφλισμένο ἀπό τόν ἔρωτα Πολύφημον "Εἰς Ἀττικιστήν λιμοκοντῶρον"! Αὐτά λέει ὁ Μενάρδος, μᾶς ἔκαμαν νά καθυστερήσουμε στήν ποίηση. "Ἔργα ἀεὶ ἀρέσκοντα καί πᾶσι" δέ μπορούμε νά τά χαροῦμε. Κι' ἐνῶ ὁ Μαρριανός τό 500 μ.Χ. ἐξέδιδε μεταφράσεις τοῦ Θεοκρίτου, τοῦ Καλλιμάχου καί ἄλλων ἐνῶ οἱ Εὐρωπαῖοι μεταφράζον λογοτεχνήματά των τοῦ ΙΓ' αἰ. νεώτερα δηλ. ἀπ'τό δικό μας Πτωχοπόδρομο κι' ἐνῶ οἱ ξένοι διψοῦν ἀπό μεταφράσεις νά γνωρίσουν καί θαυμάζουν τοῦς μεγάλους μας ποιητές, ἔμεῖς οἱ ἀπόγονοί τους τοῦς ἀγνοοῦμε. Ὁ Μενάρδος ἂν μετάφρασε τούτους, εἶχε δύο λόγους α) γιατί ἐννοιωθε τήν ἀνάγκη νά δοκιμάσῃ ὠλοκληρωμένη τήν αἰσθητική του ἀπόλαυση μεταφράζοντάς τους καί β) γιατί ἐννοιωθε σάν χρέος νά δώσῃ καί στό λαό μας τήν εὐκαιρία νά χαρῆ τά πιό ὠραιόχρωμα καί εὐωδιαστά λουλούδια τοῦ χαμένου πιά Ἑλληνικοῦ Παραδείσου. Εἶναι γιά μᾶς καί ἱστορική ἀνάγκη, ἔλεγε, νά τά μελετοῦμε. "Ἐχομεν ἔθνικό καθήκιο.

Ὁ Πατριώτης ποιητής πού ὅλη τοῦ τή δράση καί τή ζωή τήν πρόσφερε ἀφειδώλευτα καί σπάταλα στήν ὑπηρεσία τῆς πατρίδας, τό 1912 ἔστειλε τοῦς στίχους του σάν πουλλιᾶ νά

χαιρετήσουν έκ μέρους του τήν μέλλουσαν Ἑλλάδα του, πού τήν ὠνειρευόταν σάν ἀκριβό παράδεισο. Αὐτούς τοὺς στίχους προτάσσει σάν ἔμβλημα τῶν 50 του ἐπιγραμμάτων.

"Τραγούδια, πού φτερώσατε μέσ' στό χρυσό κλουβί
τῆς νιότης· τῶρ' ἀφήνω σας μέ τό καλό νά πάτε.
Κι' ἄν ἕνα σας τόν ἀκριβό παράδεισο διαβῆ -
- τῆ μέλλουσαν Ἑλλάδα μου- νά μοῦ τήν χαιρετάτε".

"Ἦτσι τῶν Πανελλήλων τόνειρο στά ἔνδοξα ἐκεῖνα χρόνια μετουσιώνεται σέ μουσικώτατους στίχους μέ τήν ἀφέλεια, τή λιτότητα, τή σαφήνεια καί τή χάρη τοῦ λαϊκοῦ μας τραγουδιοῦ.

Δεῖγμα τῆς μεταφραστικῆς του δουλειᾶς σᾶς παραθέτω μόνο τήν ἀρχή τοῦ "Παιῶνα στήν ἀρετή" τοῦ Ἄριστοτέλη: "Ἄρετή, πολυβάσανη ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου - Σὺ καμάρι ἀκριβό τῆς ζωῆς - Νά πεθάνῃ γιά χάρη σου, Κόρη, κανεῖς- εἶναι μοῖρα γλυκειά, ζηλευτή στήν Ἑλλάδα.

Γιά τήν ἀρετήν αὐτή ἡ ποίηση, ἡ ἐπιστημονική καί ἐθνική του δράση καί ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ Μενάρδου δόθηκαν προσφορά στό ἔθνος. Ὅλους τοὺς ἀγάπησε καί τοὺς ὑπηρετήσε χωρὶς νά ζητήσῃ τίποτε γιά τόν ἑαυτό του, οὔτε ὑλικά ὀφέλη οὔτε δάφνες. Ἦταν γνωστή ἡ μετριοπάθειά του. Θλιβόταν μόνο γιά τὰ δεινά τῆς πατρίδας του καί πρότρεπε τοὺς νέους, σάν ἄλλοτε ὁ Καλλίνος ὁ Ἐφέσιος:

"Νιᾶτα πού χάνεσθε ἄσκοπα, γιατί τόσο ἀργοῦμε;
Μέσα στό στάδιο τῶν ἔθνῶν τί ζῆλος ἀρετῆς!
Κι' ἐμεῖς, παιδιά, στήν ἄμιλλα καθεὶς δίκαια ἄς ριχθοῦμε
καί νικημένος ἐντιμος καί τίμιος νικητής.

Κύριοι, εἶναι ὠραῖο νά βόσκη# τό πνεῦμα στοὺς πνευματικούς λειμῶνες τοῦ παρελθόντος. Τό μάκρος τοῦ χρόνου μέ τό προπέτασμα του προσφέρει στή φαντασία θελκτικώτερο τό θέαμα. Οἱ ποιητές πού μνημονεύουμε σήμερα μέσα στήν ξερατῆλα τῆς βιοπάλης, πού συνθλίβει τό πνεῦμα ἐλεύθεροι στοχαστές κι' ἐμπνευομένοι ἥρωες τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων πῆραν τήν ὕλη τῆς ζωῆς, τή μάλαξαν, τή δοῦλεψαν καί τήν μετουσίωσαν σέ ποίημα, σέ δράμα, σέ πνεῦμα κωνηγῶντας τήν ἀνάπλαση τῆς κοινωνίας καί τοῦ ἔθνους. Αἰωνία τους ἡ μνήμη.